

העותרים:

1. ג'לאל חוסיין, ת.ז. ----
2. עמותת חברת פיתוח ראס ח'מיס, עמותת רשומה מס' 513596148
3. האני עלאמי, ת.ז. ----
4. עמותת אדם טבע ודין
5. האגודה לזכויות האזרח בישראל

ע"י ב"כ עוה"ד טלי ניר/ ו/או נסרין עליאן ו/או דן יקיר
ו/או דנה אלכסנדר ו/או אבנר פינצ'וק ו/או מיכל פינצ'וק
ו/או עאוני בנא ו/או לילה מרגלית ו/או שרון אברהם-ויס
ו/או לימור יהודה ו/או עודד פלר ו/או גיל גן-מור
ו/או נסראת דקואר

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל
ת"ד 34510, ירושלים 91000
טל': 02-6521218; פקס: 02-6521219

וע"י ב"כ עוה"ד ק. הלפרן-מוסרי ו/או ע. ברכה
ו/או צ. איסר-איציק ו/או א. בן ארי ו/או ת. גנות ו/או נ. אלעד
ו/או מ. גרפינקל ו/או נ. לוטן ו/או אסף רוזנבלום

מעמותת "אדם טבע ודין-אגודה ישראלית להגנת הסביבה"
רח' לילינבלום 41, תל-אביב
טלפון: 03-5669939; פקס: 03-5669940

- נ ג ד -

המשיבים:

1. עיריית ירושלים
ע"י ב"כ עו"ד דן בן טל
מאגף היועץ המשפטי לעירייה
טל: 02-6297586; פקס: 02-6297125

2. משרד החינוך
ע"י פרקליטות מחוז ירושלים (אזרחי)
טל: 02-5419512; פקס: 02-5419582

הודעה מעדכנת מטעם העותרים

1. בהמשך להודעת העדכון מטעם המשיבה 1 מיום 17.12.08 ובהסכמת בא כוחה של המשיבה 1, מבקשים העותרים לעדכן את בית המשפט הנכבד בהתפתחויות שחלו מאז הדיון האחרון.
2. כאמור בהודעת המשיבה 1 מאתמול (להלן גם: ההודעה המעדכנת), מאז הדיון בעתירה נערכו מגעים בין העותרים למשיבים באמצעות תכתובות, ישיבה משותפת וסיוורים בשטח. למרות זאת, מצטערים העותרים לעדכן כי **טרם נמצא פתרון הולם ללימודי תלמידי בית הספר שועפט ג', החשופים לסיכונים בריאותיים קשים כתוצאה ממיקום בית הספר צמוד למפעל קורדייה להתכת מתכות.**

א. המשך הסיכונים הבריאותיים לתלמידים

3. כל יום בו ממשיך בית הספר שועפט ג' לדור בצמידות למפעל קורדייה להתכת מתכות הוא יום בו נחשפים 750 תלמידי בית הספר היסודי והגן, הלומדים בין כתליו, לסכנות בריאותיות. למרבה הצער, **המפעל פועל כפעמיים בשבוע בשעות הלימודים של בית הספר**, והדבר משפיע באופן המידי ביותר על התלמידים.

4. כאשר מופעלות המכונות במפעל, מתמר עשן סמיך מארובתו, והוא מתפשט לשטח בית הספר ולכיתות הלימוד. לעתים אף עפים חלקיקי חומרים לתוך שטח בית הספר. **יושבי בית הספר מדווחים על ריח חריף ועשן רב שמגיעים לכיתות, וגורמים לתלמידים לתחושת מחנק, צריבות בעיניים, כאבי ראש, סחרחורות, שיעול, חולשה כללית, ובחלק מן המקרים אף להקאות, עליה בחום הגוף וכאבים חזקים בחזה.**

ראה את פירוט הדברים ודוגמאות בתצהירים המצ"ב.

כמו כן, תמונות העשן המתמר מעל בית הספר ובכיתות שצולמו ביום 17.12.08 מצ"ב ומסומן א'.

5. **מאז החלה שנת הלימודים מדווחים הוריהם של חלק מהילדים על התעוררות של מחלות עבר של ילדיהם ועליה מדאיגה בתסמינים שונים.** בעיקר סובלים ילדים החולים באסטמה וילדים שסבלו בעבר ממחלות לב וכליות.

רשימה חלקית של ילדים שמצבם הוחמר מאז פתיחת שנת הלימודים מצ"ב ומסומן ב'.

להלן פירוט של כמה דוגמאות להתדרדרות במצב הילדים:

א. התלמיד מוחמד ג'מיל עלקס, מכיתה א' 4 בבית הספר, סבל בעבר ממחלת אסתמה, אולם החלים ממנה לחלוטין לפני כשנה וחצי. מתחילת שנת הלימודים הנוכחית, עם התחלת הלימודים בבית ספר שועפט ג', חזר מוחמד לסבול מקשיי נשימה ונזקק פעמים רבות לטיפול רפואי. רק השבוע, ביום 15.12.08, הוא **התמוטט מחולשה על ריצפת כיתתו.**

ב. התלמיד יזיד סלמאן אל-רג'יבי, תלמיד כיתה ה' בבית הספר, עבר בגיל שלוש ניתוח לב ומאז הוא במעקב, אולם עד לתחילת שנת הלימודים מצבו היה יציב והוא לא סבל מכאבים בכלל. עם תחילת שנת הלימודים החל מצבו להידרדר, **וכיום הוא סובל מכאבים בחזהו, הוא מתנשף ומשתעל בחוזקה.** להערכת רופאו הדבר קשור קשר ישיר לפליטת החומרים הרעילים מהמפעל הסמוך לבית הספר.

ג. התלמיד חוסאם מוחמד אבו אל-תיין, תלמיד כיתה א' 1 בבית הספר, סובל בעיות בכליות ובעיות אורולוגיות. עד שנה שעברה הוא לא סבל מחום באופן קבוע ומצבו היה יציב באופן יחסי. עם תחילת שנת הלימודים מצבו הרפואי הדרדר, והוא **החל לסבול מחום כמעט באופן קבוע.** בביקורים אצל הרופא הוסבר שהחום מסוכן למצבו של הילד, וכי יש לעשות כל דבר על מנת למנוע זאת.

ד. האחים נדאל מג'אהד ומופק מג'אהד, תלמידי בית הספר, סובלים ממחלת אסתמה, ומצבם הוחמר מאד בעקבות הלימודים בבית ספר שועפט ג'. בימים בהם פעל המפעל, **הילדים נחנקו והיו להם סחרחורות קשות,** ואפילו המשאפים שלהם לא עזרו. **רק לפני מספר ימים נחנק נדאל בכיתה והקיא,** וצוות בית הספר נאלצו לשחררו הביתה.

ראה את פירוט הדברים בעדויות המצ"ב ומסומנות ג' וחלק מהאישורים על מחלת הילדים במסמכים הרפואיים המצ"ב ומסומנים ד'.

6. מפעל קורדייה אינו "בית מלאכה קטן", כפי שנטען בהודעה המעדכנת, אלא מפעל ליציקת מתכות, המהווה מעצם טיבו מפעל מזהם בין אם עמד בתקנים ובין אם לא. כפי שהדגיש המומחה מטעם העותרת 4, דר' ונגר, בחוות דעתו שצורפה לעתירה בע/4 (להלן: חו"ד המומחה), תהליכים של יציקה, התכה ועיבוד של מתכות הם תהליכים שכרוכים בפליטת חומרים מסוכנים לסביבה, והתקנים שנקבעים בהקשר זה מתבססים על מיקום של מפעל מסוג זה באזור תעשייתי ולא בצמידות לבית הספר.

7. למעשה, מהווים התקנים פשרה בין הצורך התעשייתי לבין הצורך לשמור על בריאות הציבור ונקבעים ביחס לאוכלוסייה הממוצעת. ברי כי ילדי בית ספר שועפט ג' אינם מייצגים את הממוצע. כילדים הם רגישים ביותר לסיכונים בריאותיים הנובעים מחשיפה לחומרים מסוכנים, וחשיפתם לשורה של מזהמים, הנפלטים בצמוד למקום לימודיהם הקבוע, מגבירה מאד את הסכנה לבריאותם.

8. מכאן, שגם אם היו נערכות כל הבדיקות והיה נמצא שהמפעל עומד בכל התקנים, עדיין לא היה ניתן להמשיך בלימודים בצמוד למפעל, כיוון במקרה כזה אין להסתפק בעמידה בתקנים, אלא יש לנקוט בעקרון הזהירות המונעת – כפי שגם הודגש בפסיקה (ראה סעיפים 26-32 לעתירה).

9. במקרה זה, הדברים חמורים אף יותר: לא בוצעו כל הבדיקות המתחייבות על פי דין, הבדיקות שכן נערכו היו פגומות, והנתונים שכן נמצאו מעידים חריגה מהתקן המחייב **בפרמטרים מסוימים**. להלן פירוט הדברים:

א. הבדיקות שלא בוצעו: כלל לא נמדדו מזהמי אויר האופייניים לשריפת דלקים כגון תחמוצות חנקן, פחמן חד חמצני וגופרית דו חמצנית - מדידה של פחמן חד חמצני עשויה לשפוך אור על איכות וניקיון הדלק המשמש להפקת אנרגיה במפעל. כמו כן, לא נמדדו כלל חומרים מקבוצת הדיאוקסינים, שהם חומרים מסוכנים ביותר להם השפעות רבות בריאותיות על בני אדם. החובה לבצע בדיקות אלה מפורטת ברישיון העסק של המפעל ובתקנות למניעת מפגעים (איכות אוויר), התשנ"ב-1992, שהוצאו מתוקף החוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961. מכיוון שמדידת הפליטה בוצעה מהארובה בלבד, אין כל מדידה או הערכה של כמות הפליטה הבלתי מוקדית מחצר המפעל, שהיא סמוכה לחצר בית הספר. על כן, גם המידע בנושא זה הינו חלקי מדי ואינו משקף בהכרח את גודל הסכנה אליה נחשפים התלמידים (ראה התייחסות מורחבת לנושא בסעיף 6 לחו"ד המומחה).

ב. הפגמים המהותיים בבדיקות שנערכו: התעלמות מגובה הארובות של המפעל והיחס בין גובהן לגובה בית הספר והתעלמות מחלק מן הנסיבות בהן התבצעו הבדיקות - דבר המשפיע באופן מובהק על התוצאות. ביצוע מדידות הפליטה בארובה בלבד, ביצוע מדידות אך ורק במהלך הקיץ כאשר בדיקה בחורף היתה כנראה מחריפה את התוצאות, ועוד (סעיף 6 לחו"ד המומחה).

ג. הסיכונים שנמצאו בבדיקות: מדידות הפליטה מצביעות על עמידה לכאורה בתקני הפליטה, ואולם רמות הפליטה של המזהמים עופרת, ברזל ואבץ גבוהות למדי. בנוסף, מהמדידות שבוצעו בסביבה עולה כי עבור אבק מרחף נמדדו בכל שלוש נקודות המדידה חריגות מתקן הסביבה (בתקנות למניעת מפגעים). בעוד שהתקן אוסר עליה מעל לרמה של 300 מיקרוגרם למ"ק, נמצאו בנקודות המדידה רמות של 368, 429 ו-363, המהוות חריגה של 22.7%, 43% ו-21% מהתקן, בהתאמה. על הסיכונים הבריאותיים הנובעים מחשיפה לחומרים אלו, ר' בסעיף 16 לחו"ד המומחה.

10. סיכום הסיור שנערך על ידי נציגי עיריית ירושלים והמשרד להגנת הסביבה ביום 16.11.08 מעלה שאלות ותהיות שונות. ראשית, אין הסיכום (המצורף להודעה המעדכנת) מתבסס אלא על תוצאות אותן מדידות בעייתיות הנ"ל שנערכו בעבר. בנוסף לכך, הדרישות לביצוע מתייחסות לשנת 2009 בלבד, מה שמעכב את הפתרון להסדרת פעילות המפעל כראוי, כך לדוגמא:

א. סקר פליטות: יש להשלים עד 01.02.09.

ב. ריכוז מזהמי אוויר: מדידה של תחמוצות גופרית ותחמוצות חנקן במהלך הבדיקה שתבוצע בשנת 2009.

11. אשר על כן, העותרים סבורים כי האפשרות היחידה הסבירה הקיימת להמשך הלימודים במבנה הנוכחי היא בתנאי שהמפעל יושבת מפעילות בכל שעות הלימודים. בנוסף לתנאי הכרחי זה, יש לדאוג לניקוי אולם המפעל מכל שאריות של פסולת שעלולה לחשוף את התלמידים לסכנות, ובעיקר אבק מתכתי. במקביל, יש להורות על הגבהת ארובת המפעל ואיטום מלא של אולם המפעל, וכן לקיים בהקדם בדיקות של החומרים הבאים בארובת המפעל: דיאוקסינים, תחמוצות גופרית ותחמוצות חנקן.

12. בהקשר זה נזכיר כי זו היתה גם מסקנתו העקרונית של מנהל תחום חומרים מסוכנים ומשאבי אוויר במחלקה לאיכות הסביבה של המשיבה 1 שביקר במפעל (ראה סעיף 34 לעתירה) כמו גם מסקנתה של לשכת הבריאות המחוזית בירושלים (ראה סעיף 40 לעתירה).

13. בהודעה המעדכנת מטעם העירייה נטען כי המפעל אינו עובד אלא למשך שעות בודדות בשבוע. כאמור לעיל, בממוצע פועל המפעל פעמיים בשבוע בשעות הלימודים. הואיל ואכן לא מדובר בשבוע עבודה מלא, הרי שהדבר מקל על המשיבים להגעה להסדר עם המפעל לפיו, בכפוף למילוי התנאים הנוספים המפורטים בסעיף 2 לעיל, כך ששעות הפעילות תהיינה בשעות בהן אין פעילות בבית הספר. העותרים עומדים על כך שמיעוט שעות הפעילות לא תישאר בגדר התחייבות בעל פה שהעמידה בה היא שרירותית, אלא תוצר של הסדר מחייב.

ב. בחינת העברת בית הספר למבנה אחר

14. בהודעה המעדכנת מדגישה המשיבה 1 כי היא ממשיכה בניסיונותיה למצוא מבנה חלופי במקביל להמשך הלימודים בצמוד למפעל. נזכיר כי גורם הזמן אינו ניטרלי ויש לו השלכה משמעותית, כיוון שהחשיפה המצטברת של התלמידים לסכנות הבריאותיות הולכת ומחריפה עם חלוף הזמן.

15. בהקשר זה ראוי להדגיש כי מדובר בקבוצת תלמידים בגילאים של 6-13, אשר מוכרת כאוכלוסיה רגישה במיוחד למזהמים וסכנות בריאותיות. לכן, ברי כי מצב זה, שבו ילדים רכים נחשפים מדי יום ולמשך תקופה ממושכת למפגעים סביבתיים ובטיחותיים חמורים, אינו יכול להימשך.

16. טענת המשיבה 1, שחוזרת ונשנית, כי העותרים הם אלו שהציעו את המבנה המשמש כיום לבית ספר שועפאט ג', אינה רלוונטית ואין בה כדי לפטור את המשיבים מחובותיהם שבדין. לא יתכן שבהליך כה רגיש מבחינה סביבתית, בריאותית ובטיחותית של הכשרת מבנה, שממוקם באזור תעשייה ושימש בעבר דיר עזים, לבית ספר למאות תלמידים, תהיה אחריות כלשהי על ההורים. העובדה הברורה כי חובתה של העירייה לדאוג לכך שמבנה המיועד לשמש כבית ספר יעמוד בכל התקנים והתקנות המחייבים, הובהרה לאחרונה על ידי המשיבה 1 עצמה, כאשר לסיור, שבו נבחנו מבנים חלופיים, יצא צוות מומחים מטעמה, שכלל נציגים מהיחידה לאיכות הסביבה, ממחלקת ההנדסה וממחלקות שונות העוסקות במבני ציבור ובחינוך, כפי שכאמור מתבקש שיעשה בבחינת מבנה לבית ספר.

17. כמו כן, לא יתכן כי המשיבים יסמכו ידם רק על הצעות העותרים למבנים חלופיים. העותרים עושים כל שביכולתם על מנת להביא לתשומת לב המשיבה 1 מבנים פוטנציאליים שבידיעתם, אולם הם אינם יכולים להחליף את הרשות ולמלא את תפקידה למציאת פתרון מבני הולם לבעיה.

ג. אי תקינותו של מבנה בית הספר

18. בנוסף לבעיה המרכזית של צמידות בית הספר למפעל מזהם, ישנם בעיות וליקויים בטיחותיים ותברואתיים רבים בבית הספר. למרות שהעותרים חזרו והתריעו על הליקויים בפני המשיבה 1 פעמים רבות בכתב ובע"פ בחודשים האחרונים, ולמרות חלוף הזמן הרב מאז תחילת שנת הלימודים והעובדה כי אנו מתקרבים לאמצע שנת הלימודים, המשיבה 1 מתמהמהת מלפתור את מכלול הבעיות (ראה לעניין זה גם את מסקנתה של לשכת הבריאות המחוזית בירושלים בסעיף 40 לעתירה ובנספח ע/9).

19. להלן פירוט חלק מהליקויים, המפורטים בהרחבה בתצהירים המצ"ב:

א. שירותים - השירותים החדשים שנבנו משמשים את תלמידי בית הספר אך ורק בעת ההפסקות ובשאר השעות השירותים נעולים. הילדים נאלצים להשתמש בשירותים הישנים שאינם עונים על הצורך.

ב. ברזיות מים לשתייה - טרם הותקנו בבית הספר והילדים נאלצים לשתות מברזיות לשטיפת הידיים בשירותים.

ג. מזגנים - אומנם הותקנו בכיתות בבית הספר, אך עדיין אינם פועלים.

ד. סככות בחצר בית הספר - למרות הבטחות המשיבה 1 עוד לפני תחילת שנת הלימודים, לא הותקנו בחצר בית ספר סככות מחסה לתלמידים מפני שמש וגשם.

ה. מחסור במקום לכיתת התגבור - לתלמידים שמתקשים בלימודים ומקבלים שעות תגבור אין כיתת לימוד והם נאלצים ללמוד באחת מפינות חצר בית הספר מתחת לכיפת השמים.

ו. חצר מסוכנת - מצב חצר בית הספר, שהינה תלולה ממילא, החמיר עם רדת הגשם. באספלט שבחצר בית הספר נוצרו בקיעים והזפת שמתחת נשפכת החוצה. הדבר יוצר מהמורות בחצר, המכשילות את הילדים. מדי יום נפצעים בבית הספר כשלושה ילדים הנופלים בחצר.

ז. דלתות כיתות מסוכנות – בגלל שבכיתות אין פתחי אוורור וחלונות, הוחלט להתקין בכיתות דלתות מזכוכית, כך שתתאפשר כניסת אור לכיתות. מאחר וחצר בית הספר סמוכה לפתחי הכיתות והיא המקום היחיד למשחקי הילדים, נשברו כבר כ-20 לוחות זכוכית מדלתות הכיתות מפגיעות כדורי רגל, מה שמהווה סכנה לבריאות התלמידים.

ח. מעקי בטיחות - שלושה חודשים וחצי עברו מתחילת שנת הלימודים, אולם טרם הותקנו מעקי בטיחות בשער הכניסה והיציאה מבית הספר אשר נמצאים על הכביש ראשי, והמקום מועד לנפילות תלמידים.

ט. ריח ביוב חזק - במספר כיתות ישנן ריחות חזקות ולא נעימות של ביוב, שאינן הולמת כיתת לימוד.

י. הסמיכות לתחנה לממכר סמים - כידוע, בית הספר ממוקם מול מבנה, הידוע כתחנה לסחר בסמים. משמעות הדבר היא שהילדים עדים כל העת לסחר בסמים ולשימוש קשה בסמים, וחשופים לפגיעות אפשריות מבאי ומפעילי תחנה זו. למרות בקשות חוזרות ונשנות של העותרים, לא עשו המשיבים דבר על מנת הביא לסגירת התחנה.

תמונות של חלק מהליקויים שצולמו ביום 17.12.08 מצ"ב ומסומן ה'.

20. **ברי כי כל עוד מתקיימים הלימודים במבנה הנוכחי, יש לאפשר בהם לימודים בסביבה בטיחותית, הגיינית ובריאותית, ועל כן יש להורות למשיבים לתקן את הליקויים שלעיל באופן המידי ביותר.**

ד. סיכום ומסקנות

21. על המשיבים מוטלת החובה שבדין לאפשר לתלמידי שועפט ג' לממש את זכותם לחינוך, הכוללת את הזכות ללימודים בסביבה חפה ממפגעים, שאינה חושפת אותם לסיכונים בריאותיים כלשהם, בין אם כחלק מהזכות לחינוך והזכות לבריאות ושלמות הגוף ובין אם כחלק מזכותם לסביבה ראויה.

22. החלטת המשיבים למקם את בית הספר במבנה הנוכחי הביאה לחשיפתם של התלמידים למפגעי זיהום אויר וריח כמתואר לעיל, אשר גלום בהם סיכון ממשי לבריאותם ופגיעה בזכויות היסוד שלהם לחינוך בסביבה ראויה, לשלמות הגוף, לחיים, לכבוד ולשוויון (ראה סעיפים 61-80 לעתירה).

23. הימנעות המשיבים מנקיטת האמצעים המחויבים והדרושים לשם שמירה על זכויות יסוד תלמידי בית הספר הינה בלתי סבירה, וממשיכה להוות הפרה של חובת הנאמנות הציבורית וכן הפרת הוראות שונות הקבועות בדין, ביניהן החוק למניעת מפגעים, פקודת העיריות ופקודת בריאות העם (ראה סעיפים 81-99 לעתירה).

24. אשר על כן, שבים העותרים ועומדים על הסעדים אשר ביקשו בעתירה:

- א. העברת בית הספר למבנה אחר הראוי לשמש כבית ספר, קרי מבנה שהלימודים בו לא יחשפו את התלמידים לסיכונים בריאותיים או סביבתיים כלשהם; לחלופין
- ב. החזרת התלמידים ללימודים בבתי הספר בהם למדו בשנה שעברה, ככל שהדבר ניתן.
- ג. כל עוד נמשכים הלימודים במבנה המשמש כיום, השבתת המפעל מפעילות בשעות הלימודים ונקיטה באמצעים הנוספים הנדרשים להפחתת המפגעים אליהם נחשפים התלמידים (כמפורט בסעיף 11 להודעה זו).

25. לצורך השגת סעדים אלו, מבקשים העותרים כי בית המשפט הנכבד יתערב ויורה למשיבים:

- א. להגיע באופן מיידי להסכם מחייב עם מפעל קורדייה בדבר אי הפעלת המפעל בשעות הלימודים ובדבר ניקוי והתקנת אמצעי המניעה הנדרשים, המפורטים לעיל בסעיף 11, על מנת להפחית את הסיכון שבחשיפה לחומרים מסוכנים.
- ב. לבצע את הבדיקות הסביבתיות הדרושות כדי לאמוד בוודאות את כל הסיכונים הנשקפים מפעילות המפעל.
- ג. לתקן את כל הליקויים הבטיחותיים והתברואתיים במבנה הנוכחי, כמפורט בסעיף 19 לעיל.
- ד. וכל זאת, כצעד זמני, ובמקביל למציאת מבנה חלופי לבית הספר לשנת הלימודים הבאה.

26. בשולי הדברים, יציינו העותרים כי הם טרם קיבלו לידיהם את תשובת מפעל קורדייה לבקשת העותרים לצרפם כמשיבים פורמליים לעתירה, בהתאם להחלטת בית המשפט מיום 11.11.08, אף על פי שהעתירה, הבקשה לצירוף המפעל והחלטת בית המשפט נשלחו לבא כוח המפעל בדואר רשום מיד עם קבלת החלטת בית המשפט ביום 18.11.08.

18 בדצמבר, 2008

טלי ניר, עו"ד

קרן הלפרן-מוסרי, עו"ד

ב"כ העותרים